De Levende Natuur 78 (4):79-83 (1975)

Over het gehele land bezien domineert nog steeds de nivellering in sterke mate. Slechts in de natuurreservaten is het mogelijk (en dan nog niet eens altijd) hieraan te ontkomen en hier en daar de moeilijke weg van de differentiatie op te gaan.

Summary. Levelling down caused by infiltration.
The variation of the vegetation in the dune area near Zandvoort, which is infiltrated with eutrophic and filthy Rhine water, is decreasing still more. Vegetations of *Epilobium hirsutum,* of *Eupatorium cannabinum* and vegetations with other dominant species have developed into a uniform vegetation of *Urtica dioica* and *Cirsium arvense,* very poor in species. The mean number of species per quadrat (n_m) and also the mean floristic difference quotient (D_{sm}-flor.) show a strong decrease. This illustrates a process of levelling down, internally (within the quadrat) as well as externally (within a series of quadrats).
Some high growing herbs have been ordered according to the level of eutrophy. The following species are characteristic for a succesively mean higher level: *Peucedanum palustre - Filipendula ulmaria - Lysimachia vulgaris - Valeriana officinalis - Epilobium hirsutum - Eupatorium cannabinum - Urtica dioica.*

Litteratuur:

1. Braun-Blanquet, J., 1951. Pflanzensoziologie 2. Aufl. Wien.
2. Heukels, H. & S. J. van Ooststroom, 1970. Flora van Nederland, Groningen.
3. Londo, G., 1966. Veranderingen in flora en vegetatie van het Lekwaterinfiltratiegebied in de duinen bij Zandvoort. De Levende Natuur 69: 121-128.
4. Londo, G., 1966. De huidige flora van het infiltratiegebied bij Zandvoort in vergelijking met andere natte duinvalleien in heden en verleden. De Levende Natuur 69: 145-151.
5. Londo, G., 1971. Patroon en proces in duinvalleivegetaties langs een gegraven meer in de Kennemerduinen. Dissertatie Nijmegen, tevens Verhandeling No. 2 van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum.
6. Werf, S. van der, 1974. Infiltratie: met water meer plant. In: Meijendel, Den Haag, Baarn.

De vogels van Reeuwijk en de recreatie

J. VAN DER STRAATEN

Vele natuurgebieden herbergen, naast zeldzame planten en dieren, in bepaalde perioden van het jaar min of meer grote aantallen recreanten. Soms speelt de aanwezigheid van deze recreanten

De vogels van Reeuwijk en de recreatie

J. VAN DER STRAATEN

Vele natuurgebieden herbergen, naast zeldzame planten en dieren, in bepaalde perioden van het jaar min of meer grote aantallen recreanten. Soms speelt de aanwezigheid van deze recreanten

handeling, de plaats en handeling, en de kwetsrein in kwestie ten opeoefende recreatie.
watersport in ons land

leidt tot een vergroting van de recreatieve druk in verscheidene waterrijke natuurgebieden. Ook ten aanzien van de Reeuwijkse Plassen, iets ten noorden van Gouda, wordt

recreatie in dit gebied een negatieve invloed uitoefent op het broedvogelbestand. Wanneer hierover concrete uitspraken kunnen worden gedaan, is het tevens mogelijk aan te geven welke ontwikkelingen uit een oog-

aard der recreatieve
het tijdstip van deze
baarheid van het ter
zichte van de er uitg
De toeneming van de

punt van vogelbescherming dienen te worden vermeden.

Deze vragen kunnen eerst worden beantwoord als wordt ingegaan op het belang van de Reeuwijkse Plassen voor de er broedende vogels. De Reeuwijkse Plassen zijn — afgezien van de plassen Broekvelden en Vettenbroek — ontstaan door turfwinning. Nadat de turf werd gewonnen, bleven watergebieden over, die onder invloed van verlandingsprocessen een min of meer uitgestrekte oeverbegroeiing kregen. De mate waarin deze verlanding optrad, was afhankelijk van het aantal en de stevigheid der uitgespaarde legakkers en de expositie van deze legakkers ten opzichte van de algemeen heersende windrichting (2). De plassen Vettenbroek en Broekvelden ontstonden de laatste jaren als gevolg van zandwinning.

Op deze manier ontstond in het Reeuwijkse een plassengebied van 14 vrij kleine plassen. Deze plassen zijn over het algemeen gescheiden door smalle stroken grond, die voor een deel de bebouwing van het dorp Sluipwijk en delen van het dorp Reeuwijk dragen. In sommige plassen — Ravensberg, 's-Gravenkoop, Nieuwenbroek, Kalverbroek en Vrijhoef — zijn nog legakkers aanwezig of is de oeverbegroeiing in een nog redelijk ongeschonden toestand. Deze legakkers en de oeverbegroeiing, die veelal uit lange rietkragen bestaat, zijn de belangrijkste nestelgebieden voor de vogels. Hoewel in dit verband niet kan worden ingegaan op een eventuele bepaling van de avifaunistische waarde van het gebied, kunnen toch de belangrijkste soorten, die specifiek zijn voor het gebied, worden vermeld.

In de eerste plaats is dit de Grote karekiet, die in relatief zeer grote aantallen in de rietkragen van de plassen broedt. Voor het gehele plassengebied bedraagt het aantal broedparen ongeveer 90. Dit aantal krijgt des te meer reliëf, als men zich realiseert dat in geheel Midden-Nederland, waarin o.a. het gehele Utrechtse plassengebied ligt, het aantal broedparen ongeveer 250 bedraagt (3). Het overgrote deel van de Reeuwijkse Grote karekieten broedt in het oostelijke plassengebied, waar lange stevige rietkragen staan langs de oevers en soms langs de legakkers. Deze rietkragen zijn veelal doorschoten met enkele wilgen, die zeer gaarne als zangpost worden gebruikt. Rietkragen met deze wilgen kunnen dan ook een zeer groot aantal paren herbergen.

Een tweede soort, die karakteristiek is voor het plassengebied, is het Woudaapje. Het aantal paren van deze soort is echter de laatste jaren snel verminderd. Kon in het begin van de jaren vijftig nog een aantal van 20-40 paren worden vermeld (4), in de inventarisatiejaren was het aantal broedparen niet hoger dan 2-3. Deze vogels broeden in de meest geïsoleerde delen van het plassengebied. De Woudaapjes broeden graag op de legakkers of in de oeverbegroeiing. De achteruitgang wordt niet in de eerste plaats veroorzaakt door de directe aantasting van de vegetatie in het broedgebied. De plaatsen waar ze vroeger broedden, kan men namelijk in vele gevallen nog aanwijzen.

Het is niet eenvoudig om precies vast te stellen waaraan deze sterke achteruitgang te wijten is. Zo is het niet uitgesloten dat een vermindering van de waterkwaliteit een negatieve invloed uitoefent. In ieder geval speelt de toegenomen recreatie een niet te verwaarlozen rol. Woudaapjes zijn vooral gevoelig voor het afmeren van boten langs de oever in de directe omgeving van het nest. Als er jongen zijn, wordt zo de aanvliegroute van de oudervogels geblokkeerd. Ook elders is de invloed van een toegenomen recreatiedruk op het broedbestand vastgesteld (5).

Daarnaast is de Fuut een soort, die relatief veel in het gebied voorkomt. Het aantal

broedparen ligt meestal iets onder de 100. Ze broeden op allerlei plaatsen langs de oever, waarbij de bebouwing niet consequent wordt gemeden. Zo broeden ze op verscheidene plaatsen in sloten die met de plassen in verbinding staan, maar die vlak langs drukke wegen liggen. Men kan zich dan ook niet goed voorstellen, dat de Fuut wordt bedreigd door recreatieve activiteiten, zolang de oeverbegroeiing intact blijft. De verdeling van de broedparen over het plassengebied vertoont weinig echte concentratiepunten.

Hoewel plaatselijk een enkele Snor (5) of een Sprinkhaanrietzanger (1) in het gebied broedt, zijn deze soorten niet specifiek voor het Reeuwijkse-Plassengebied. Anders is het gesteld met soorten als Kleine karekiet, Rietzanger en Rietgors. Op allerlei plaatsen waar de oeverbegroeiing goed is ontwikkeld, komen deze soorten in het voor hen kenmerkende deel der begroeiing voor. Het aantal paren bedraagt voor de Kleine karekiet ongeveer 500-600, voor de Rietzanger 125-150 en voor de Rietgors 250-300. De grootste aantallen bevinden zich ook hier weer in het oostelijke plassengebied, waar de oeverbegroeiing het best is ontwikkeld.

Naast de bovengenoemde soorten zijn de plassen uiteraard ook nog voor andere vogelsoorten van belang. Zo is er een kolonie van ruim 1000 Kokmeeuwen, terwijl meestal enkele tientallen Visdiefjes verspreid over de legakkers tot broeden komen. Soorten als Torenvalk, Dodaars, Roerdomp, Kuifeend, Tafeleend, Waterral, Ransuil, Braamsluiper en Putter komen eveneens als broedvogel in het gebied voor. Hun aantallen zijn echter òf relatief laag òf ze broeden in delen van het gebied, die niet tot het eigenlijke plassengebied kunnen worden gerekend. De meest in het oog springende soorten voor het eigenlijke plassengebied zijn de hiervòòr uitgebreider behandelde soorten.

Voor de niet-broedvogels zijn vooral van belang enkele pas gevormde plassen — de voormalige polders Vettenbroek en Broekvelden — die als gevolg van de zandwinning zijn ontstaan. In de winter verblijven op deze plassen grote aantallen Smienten, Krakeenden, Slobeenden, Kuifeenden en Tafeleenden. Het aantal Smienten bedraagt geregeld enkele duizenden. Zij foerageren vooral ten zuiden van het plassengebied. Het aantal duikeenden bedraagt meestal enkele honderden, hoewel een aantal van ruim 1000 eveneens voorkomt. De Slobeend kan, evenals de Krakeend, met enkele honderden aanwezig zijn.

De belangrijkste recreatieve activiteiten in het plassengebied bestaan uit varen, jagen en het zich op de oever bevinden. Dit laatste gebeurt dan veelal op een stukje grond dat bij het al dan niet clandestiene plashuisje behoort. Ten aanzien van het varen dient onderscheid te worden gemaakt naar de manier waarop dit gebeurt: een kano is wat anders dan een speedboat. Zoals hiervòòr is uiteengezet, is van de karakteristieke soorten vooral het Woudaapje gevoelig voor verstoring als gevolg van het varen met en vooral het afmeren van boten. Van de andere soorten is een dergelijke invloed niet geconstateerd. Het aantal van deze andere soorten wordt in de eerste plaats bepaald door de aard en de kwantiteit van de oeverbegroeiing. Zo wordt de plas Vrijhoef druk bevaren met zeilboten, terwijl het tevens één van de beste plassen is voor Grote karekiet, Kleine karekiet, Rietzanger en Rietgors. De invloed van het varen wordt echter een totaal andere, als men de boot in de begroeiing afmeert. Verstoring van broedende vogels en aantasting van oeverbegroeiing is meestal het gevolg.

De invloed van het jagen heeft vooral betrekking op de eendachtigen. De nieuw gevormde plassen zijn na het ontstaan uit de

De Levende Natuur 78 (4):79-83 (1975)

jacht gehouden, waardoor in het gebied een rustgebied voor eenden ontstond. Het is zeer waarschijnlijk, dat elders in het plassengebied aanzienlijk grotere aantallen eenden zouden kunnen pleisteren dan nu het geval is. Het aantal jagers in het gebied is namelijk dermate groot, dat men zich niet kan voorstellen dat een eend die in het plassengebied verblijft, langer dan enkele uren rust wordt gegund. Een waarschijnlijk goede potentie van het gebied kan op deze manier nooit tot ontwikkeling komen. Een aanwijzing van deze potentie is te vinden in het feit, dat na de sluiting der jacht op 31 januari het aantal eenden in het plassengebied (uitgezonderd de plassen Vettenbroek en Broekvelden) duidelijk toeneemt.

Het recreëren op de oevers van de plassen is wellicht de grootste bedreiging. Behalve de bebouwing, die zich vanuit de dorpskernen steeds verder uitbreidt, is de laatste jaren een andere bedreiging ontstaan. Legakkers en delen van de oevers worden tegen woekerprijzen aan rustzoekende recreanten verkocht. Hoewel voor deze stroken grond een bouwverbod geldt, wil dit nog niet zeggen dat dan het terrein onaangetast blijft. Deze ontwikkeling gaat als volgt in zijn werk. Legakkers bezaten tot voor kort veelal een gesloten begroeiing. Als de eigenaar van de legakker een stuk ervan te koop aanbiedt, dan verandert hij alvast een deel van de begroeiing. Als men nagaat, hoe de toestand voor de vogels wordt wanneer de oevers van een plas zó worden geoccupeerd, dan dient men deze ontwikkeling het meest te vrezen. De plassen die het meest op deze manier zijn aangetast — Elfhoeven en 's-Gravenbroek — herbergen een groot aantal triviale broedvogels als Merel, Zanglijster, Fitis, Winterkoning e.d., maar Grote karekieten, Kleine karekieten, Rietzangers en Rietgorzen moet men er met een lantaarntje zoeken.

Op grond van het bovenstaande kan men een aantal maatregelen voorstellen die het plassengebied kunnen vrijwaren voor een nog verder terugdringen van het bestand der specifieke soorten. Voor het handhaven van het kleine bestand der Woudaapjes — en wellicht voor een uitbreiding ervan — dient men het gebied dat potentieel het meest voor Woudaapjes geschikt is, af te sluiten voor het varen met boten. Deze maatregel zou, daar dan verstoring van hun broedgebieden hier niet meer optreedt, effect kunnen sorteren. Als men deze maatregel niet neemt, moet worden gevreesd voor een volledig verdwijnen van deze soort. Waarschijnlijk is de plas Ravensberg hiervoor het meest geschikt. Men kan zich dan tevens afvragen of het niet mogelijk is het natuurreservaat van Staatsbosbeheer van 12 ha, dat in deze plas ligt, uit te breiden tot de gehele plas. De Natuurbeschermingswet — zeker wanneer deze wordt aangepast aan de huidige problemen — zou hier een oplossing kunnen bieden.

Aangezien motorboten slechts korte tijd varen, maar juist lange tijd in de nabijheid van of langs de oevers gemeerd liggen, lijkt het gewenst, gezien de gevoeligheid van Woudaapjes voor deze vorm van recreatie, de aanwezigheid van motorboten te beperken tot de reeds sterk aangetaste plassen: Elfhoeven en 's-Gravenbroek. Maatregelen van de gemeente Reeuwijk om het meren van motorboten buiten de plassen Elfhoeven en 's-Gravenbroek te beperken, veroorzaakten echter reeds zoveel deining, dat men zich kan afvragen of een nog verdere beperking van het varen met motorboten uitvoerbaar is. Daar staat echter tegenover, dat het weren van motorboten van de niet-aangetaste plassen de stand van het Woudaapje zeker ten goede zal komen. Het komt er dan maar op aan of men het veelal zo hoog geprezen natuurbelang ook daadwerkelijk gestalte wil

De Levende Natuur 78 (4):79-83 (1975)

geven.
Een beperking van het varen met niet-motorboten — afgezien van de afsluiting van de plas Ravensberg — verdient nauwelijks overweging. Wellicht zou een verdere beperking de stand van Woudaapjes tot voordeel strekken; hier staat echter tegenover dat zulke maatregelen zo ingrijpend de huidige recreatiemogelijkheden zouden beperken, dat men deze uit sociaal oogpunt moeilijk kan verdedigen. Dit neemt niet weg, dat streng toezicht op het afmeren van zeilboten in de oeverbegroeiing gehandhaafd dient te blijven.
Ten aanzien van de jacht verdient het sterke overweging deze op bijvoorbeeld de plassen Kalverbroek, Nieuwenbroek en Ravensberg niet meer te laten plaatsvinden. Deze plassen bieden waarschijnlijk de beste mogelijkheden voor overwinterende eenden. Een proef zou in ieder geval kunnen uitwijzen in hoeverre deze plassen potenties op dit gebied bezitten. Daarnaast zijn voldoende andere redenen aan te wijzen de jacht in het Reeuwijkse-Plassengebied drastisch te beperken. Doordat de jacht op Wilde eenden reeds op 24 juli opengaat en dan het vaarseizoen nog lang niet is afgelopen, leidt de jacht in zo'n gebied tot onverkwikkelijke en soms onveilige toestanden.
De belangrijktse maatregel is een verscherpt beleid ten aanzien van het gebruik van de oevers en de legakkers. Zo lang men nog tegen zeer goede prijzen grond kan verkopen en tot dat doel de oorspronkelijke vegetatie verwijdert, zal deze belangrijkste aantasting steeds grotere vormen aannemen. Het lijkt me toe, dat er voldoende juridische middelen aanwezig zijn om dit tegen te gaan. Het compromisloos gebruik maken van deze middelen zou het misbruik van de oevers wel eens sterk kunnen beperken. Een actief beleid zou in dit opzicht kunnen worden gevoerd ten aanzien van het toekomstige gebruik van de plassen Vettenbroek en Broekvelden, die na de zandwinning beschikbaar komen, en bij de aanleg van de Reeuwijkse Hout. Wanneer hier allerlei faciliteiten worden geschapen die elders in het plassengebied worden tegengegaan, is de verdediging van het gevoerde beleid eenvoudiger.
Het heeft geen zin de Reeuwijkse Plassen nog verder te laten verloederen. Het gebied is enerzijds te fraai uit landschappelijk oogpunt, terwijl het gebied anderzijds avifaunistisch te veel te bieden heeft om dit op te offeren aan een triviaal grondgebruik dat ook elders mogelijk is.

Noten

1. Zie o.a. Reeuwijk en de recreatie. Nota van Burgemeester en Wethouders aan de gemeenteraad over het te voeren beleid met betrekking tot de recreatie. November 1974.
2. Een uitgebreide bespreking van de vervening en de verlandingsprocessen is te vinden in V. Westhoff e.a. Wilde Planten, deel 2.
3. G. den Uil. Grote karekiet. In F. Alleijn e.a., Avifauna van Midden-Nederland: 396-398.
4. S. Braaksma, 1968. De verspreiding van het Woudaapje als broedvogel. Limosa 41: 47.
5. J. van der Straaten en B. Verhoef, 1971. Avifaunistische rijkdom van de Beneden-Linge met haar oeverlanden. De Levende Natuur 74: 1-7.